

HÜDAVENDİGAR ETİBBA CEMİYETİ NİZAMNAMESİ VE TALİMATNAMESİ (BURSA, 1914)

Çeviri: Şeref Etker*

Bursa Gureba Hastanesi'nde 1914 yılı sonunda 'Hüdavendigar Etibba Cemiyeti' adı verilen bir tabipler birliği kurulmuştur. Hüdavendigar Vilayeti Sıhhiye müdürü Operatör Emin Bey'in [Erkul Seyitoğlu] ¹ öncülüğünü yaptığı meslek örgütünde, kurucu başkanlık görevi Darülfünun Muallimi Dr. Raşit Tahsin Bey'e [Tuğsavul] ² verilmiştir.

Hüdavendigar Etibba Cemiyeti'nin kuruluşu ile elimizde iki belge sureti vardır: Bu yazma belgeler 'Etibba Cemiyeti Nizamnamesi' ve 'Etibba Cemiyeti Talimatnamesi' başlıklarını taşımaktadır. Talimatname denilen belge bir tutanak özelliği taşımaktadır ve başlangıcında kuruluş toplantısını özetlenmektedir. Bu belgeye göre, Hüdavendigar Vilayeti Etibba Cemiyeti'nin kuruluşu, "Şehr-i halin ikinci Salı günü [2 Kanunuevvel 1330 / 15 Aralık 1914 Salı] bad'ez-zeval saat birde, Bursa Gureba Hastahanesinin sertebabet odasında, Tıp Fakültesi'nin Seririyat ve Emraz-ı Akliye ve Asabiye muallim-i muhteremi Raşid Tahsin Beyefendinin taht-ı riyasetinde teşekkül eden meclisimizde, Vilayet Sıhhiye Müdürü Emin Bey ve Hastahane etibbasından Melikset,³ Tevfik,⁴ Şükrü,⁵ Şefik⁶ Beyler ve istajyer Mehmed Ali ve Cahid Beyler ve etibba-yı hususiye[den] Mehmed Ali Bey, Tuzakciyan, İkonomidis ve Ütücüyan Efendilerin" katılımıyla,⁷ gerçekleştirilmiştir.

* P.K. 99, Kızıltoprak 34725, İstanbul.

¹ Emin Erkul Seyitoğlu (1881-1964), bkz. Ş. Etker, 'Şehremini Operatör Emin Bey'in sicil cüzdanı: özlük belgesinin siyasal yazılımlına bir örnek'(özet), *VII. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul, 4 Eylül 2002, Program ve Özet Kitabı*, s. 45; *Op. Dr. Emin Erkul'un Milli Mücadele Anıları*, yay.haz. M. Tinal, İzmir, Zeus Kitabevi yay., 2011, s. 3-16, 33-47.

² Raşit Tahsin Tuğsavul (1870-1936), bkz. E.K. Unat, 'Müderis Dr. Raşit Tahsin Tuğsavul', *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi İçin Anma Töreni Kitabı*, İstanbul, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Türk Tıp Tarihi Kurumu yay., 1986, s. 19-25. Raşit Tahsin Bey, Trabzonlu Alemdaroğullarıdır.

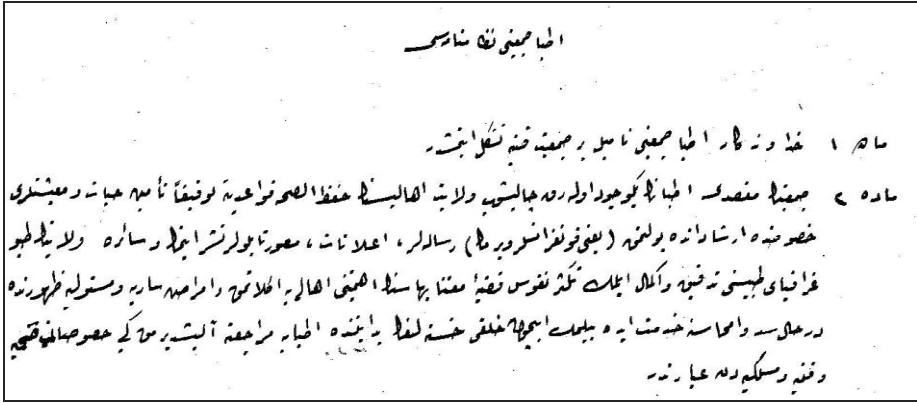
³ İsdapan Meliksetyan (1867-1915) Bursa Gureba Hastanesi'nin operatörü.

⁴ Mehmet Tevfik Edebey (1877-1945), bkz. *Bursa Devlet Hastanesi 118. Hizmet Yılında*, der. H. Alagöz, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1986, s. 94-95.

⁵ Şükrü Fazıl İlkel (1886-1960), Gureba Hastanesi'ndeki çalışması için, bkz. *Türk Hekimleri Biyografisi*, yay.haz. F. Erden, İstanbul, Çituri Biraderler Basımevi, 1948, s. 124.

⁶ Şefik Lütfi Kavanozoğlu (1886-1956), bkz. *Türk Parlamento Tarihi: TBMM - III. dönem, 1927-1931*, c. III., yay.haz. K. Öztürk, Ankara, TBMM Vakfı yay., 1995, s. 160-161.

⁷ 'Hastahane Sertabibi Bekir Zafir ile Bakteriyolog Safvet Beyler İstanbul'da bulunmalarından bu mecliste mevcud değıldiler'. Gureba Hastahanesi'nin Dahiliye uzmanı Dr. Sarkis Şehirliyan da kuruluş toplantısında bulunmamıştır.



Hüdavendigâr Vilayeti Etibba Cemiyeti Nizamnamesi (yazma, s. 1)

[Hüdavendigâr] Etibba Cemiyeti Nizamnamesi

Madde 1

Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti namile bir cemiyet-i fenniye teşekkül etmiştir.

Madde 2

Cemiyetin maksadı: etibbanın yek-vücut olarak çalışub [Hüdavendigâr] vilayet ahalisinin hıfzıssıha kavaidine mutabıkan temin-i hayat ve maişetleri hususunda irşadatda bulunmak (yani konferanslar vermek), risaleler, ilanlar, musavver tablolar neşretmek, ve saire.

Vilayetin topografıya-i tibbiyesini tedkik ve ikmal eylemek, tekessür-i nüfus kazıyye-i mutena-bahasının ehemmiyetini ahaliye anlatmak ve emraz-i sariye ve müstevliye zuhurunda derhal sed ve imhasına hizmet edebilmek için halkı hastalığın bidayetinde etibbaya müracaata alışdırmak gibi, hususat-ı sıhhiye ve fenniye ve mülkiyeden ibaretdir.

Madde 3

Cemiyet, mesail-i siyasiye ile katiyen iştilal edemeyecektir.

Madde 4

Cemiyetin bir kütübhanesi, bir konferans salonu ve mümkün olursa bir de fenni sinaması [sic] olacaktır.

Madde 5

Hüdavendigâr Etibba Cemiyetinin heyet-i idaresi: Bir Reis, bir Reis-i sani, bir Katib-i umumi, bir sanduk-kar ve muavin katiblerden teşekkül eder. Mezkur heyeti teşkil eden zevat her sene umumi kongrede, rey-i hafı ile yalnız bir sene için intihab olunurlar. Zevat-ı mezkure ikinci, üçüncü defa hakk-ı intihaba malik olurlar.

Madde 6

Cemiyetin ve cemiyet ile hastahane kütüphanesinin müessisi [Darülfünun-i Osmani] Tıp Fakültesi Seririyat-ı Akliye ve Asabiye Muallimi Raşid Tahsin Bey ile [Hüdavendigâr] Sıhhiye Müdürü Emin ve [Gureba] Hastahane Sertabibi Tevfik Beylerdir.⁸

Madde 7

Cemiyetin, Aza-yı muvazzafa ve [Aza-yı] fahriye namile iki nevi azası olup, aza-yı muvazzafası meslek-i celil-i tebabet, tıbb-ı baytari, kimyager ve ispençiyar mensubininden olması şarttır. Aza-yı fahriye ise meslek-i mezkur haricinde olan zevatdan olabirler.

Madde 8

Aza-yı fahriyenin intihabı, aza-yı cemiyeti teşkil eden iki zatın tasdiki ve sülûsan-ı aranın muvafakatile intihabı icra olunur. Aza-yı muvazzafa ise müracaat vukuunda kaydı icra edilir.

Madde 9

Yalnız bir defaya mahsus olmak üzere, Aza-yı muvazzafa Cemiyete duhulünde on gurus ve her sene için yirmi gurus tediye etmelidir. İki sene ücret-i seneviyesini tediye etmeyenler müstafi addedilir.

Madde 10

Meclisin resmîyeti mükümetin tasdikine iktiran ettiğinde, reis yedinde zirde memhur 'Hüdavendigâr Etibba cemiyeti' namile bir mühr-i resmîsi olacaktır.

Madde 11

Bilumum muhabere Katib-i umumi vasıtasile icra edilir.

Madde 12

Tediyat doğrudan doğruya makbuz mukabilinde Sanduk-kara verilir.

Madde 13

Azanın intihabı ya her sene inikad edecek kongrede ve yahud her ayın ilk salı bünü bad'ez-zeval saat birde içtimai hengamında diğer azadan rey alınır; azadan la-akal sülûsanın tasdiki ile olmak şarttır. Şimdilik mahall-i içtima Merkez [Bursa Gureba] Hastanesidir.

Madde 14

Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti, şimdilik Hastahane dahilinde bir kütüphanesi dahi mevcut olacağı cihetle, işbu kütüphanede mevcut olacak kitablarn etibba ve haricden diğer zevat tarafından itasına cehd ve gayret ve ibzal-i atıfet temenni olunur.

Madde 15

İçtimada Reis bulunmadığı vakit Reis-i sani; o da bulunmadığı takdirde, azadan en müsinn riyaset eder. Sabık içtima mukarreratı Katib-i umumi tarafından bad'el-kıraat azanın nazar-ı tasvibine arz olunduktan sonra ziri bilumum aza tarafından imza edilir.

Madde 16

Bilumum evrak, resmi mazbata ve defteri Katib-i umumi tutduğu gibi, muhaberat dahi Katib-i umumi vasıtasile cereyan eder.

⁸ Dr. M. Tevfik Edebey, 17 Mayıs 1330 / 30 Mayıs 1914'te Bursa Gureba Hastanesi Başhekimliğine ve Doğum (Veladiye) Tabibliğine atandı, H. Alagöz (der.), *a.g.y.*, s. 94.

Madde 17

Aza-yı fahriye, meclisin senede bir defa inikad eden kongresinde hazır bulunabilir. Aza-yı fahriye gibi, Cemiyetin rüesa-yı fahriyesi dahi olabilirse de bu zevatın behemahal etibbadan olması şarttır. Bu meyanda, Tıp Fakültesi muallimlerinden, müessis-i cemiyet Raşid Tahsin Beyefendi Cemiyet'in rüesa-yı fahriyesindedir.

Bursa'da Dernek, Kitaplık ve Hastane

Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti'nin dikkati çeken bir özelliği: tabipler ve dış tabipleri yanında, veteriner, kimyager ve eczacıları da asil/muvazzaf üyeliğe kabul etmesidir. Böylece, Bursa Gureba Hastanesi'nin bütün kadrosu dernek üyesi olmaktadır. Toplantılarını Merkez 'Gureba' Hastanesi'nde yapacak olan Etibba Cemiyeti, Hastaneye bir de kitaplık kazandırmayı amaçlamaktadır. Kitaplık, dernek etkinliklerinin merkezi olarak tasarlanmıştır.

Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti Talimatnamesi'nin girişinde, derneğin kuruluş gerekçesi açıklandıktan sonra, girişimle ilgili kararlar ve bir çalışma programı verilmiştir. Talimatname, Nizamname'nin taslağı iteliğindedir. Burada dikkati çeken, amaçla ilgili maddenin (Md. 3) Nizamname'de değiştirilerek, Derneğin siyasetle 'katiyen iştigal edemeyeceği'nin belirtilmesidir.

“Vilayetde [Hüdavendigâr] Etibba Cemiyeti namile, şimdiye kadar mefkudiyeti sekene-i vilayetin hususat-ı sıhhiyesindeki kısmen noksanıyeti ve münakaşat-ı fenniye-i tıbbiyenin madumiyetinin teceddüt ve telkinatı tıbbiyeden bu ilk payitaht-ı Osmanıyeyi mahrum edeceği nazar-ı teemmüle alınmakla, Hüdavendigâr Vilayeti Etibba Cemiyeti namile bir cemiyet-i fenniye ve tıbbiyenin lüzumuna ihtiyac-ı kuvve olduğundan mezkur cemiyetle beraber ona esas olacak hastahane ve cemiyet kütüphanesinin küşadı hususunda ber-veç-i ati hususata ibtidar edilmiştir”:

[Hüdavendigâr] Etibba Cemiyeti Talimatnamesi**Madde 1.**

İttifak-ı ara ile cemiyetin ismi Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti namile tevessüm kılındı.

Madde 2

Cemiyetin maksadı vilayet dahilinde ahalinin istirahatını temin etmek ve hıfzıssıha kavaidine göre yaşatmak ve maarife hizmet etmek ve nüfus tezayüdüne gayret etmek ve emraz-ı sariye ve müstevliye zuhurunda derhal sed ve imhaya çalışub hastaları etibbaya hastalığın ilk hücumunda müracaat etmeğe alışdırmak, ahaliye etibbayı öz pederi telakki ettirmek, ve saireden ibarettir.

Madde 3

Fenni konferanslar vermek, ahalinin anlayabileceği tazda sıhhi risale, ilanet ve musavver tablolar neşretmek, vilayet dahilinde miyah-ı harre ve menabiin envainı tıbbi ve sıhhi olarak meydana koymak, ahalinin taayyüş ve umur-i hayatını bir program dahilinde tanzim ettirmek, tekessür-i nüfus kazıyye-i mutena-bahasının ehemmiyetini ahaliye anlatmak ve mekatibdeki tullabı hıfzıssıha kavaidine tabien tedrisata alışdırmak,

riyaziyat-i bedeniye ve fikriyatını muntazam bir hale ifrağ etmek, ziraat, ticaret, sanayi ve ıslahane erbabını keza kavaid-i fenniyyeye tabien taht-ı temine almak, ve saireden ibaretdir.

Madde 4

Hüdavendigâr Vilayeti Etibba Cemiyeti Heyet-i idaresi:

bir Reis, bir Reis-i sani, bir Katib-i umumi, bir Sanduk-kar ve muavin katiblerden ibaretdir.

Mezkur heyeti teşkil eden zevat her sene umumi kongrede rey-i hafi ile yalnız bir sene için intihab olunur. Zevat-ı mezkure ikinci ve üçüncü defa dahi hakk-ı intihaba malik olurlar.

Madde 5

Cemiyetin ve hastahane ile cemiyet kütüphanesinin müessisi, Tıp Fakültesi Seririyat-ı Akliye ve Asabiye Muallimi Raşid Tahsin Beyefendi olup, bugünkü içtimada rey-i ara ile Reis-i fahri intihab olunmuşdur. Reis-i fahri yalnız etibbadan olabilüb bunun için teceddüd-i intihaba hacet yoktur.

Madde 6

Cemiyet, Aza-yı muvazzafa ve Aza-yı fahriyesi namile dahi iki nevi azası olup Aza-yı muvazzafası meslek-i celil-i tebabet, tıbb-ı baytari, kimyager ve ispençiyari mensubininden olmaları şartdır. Aza-yı fahriye ise meslek-i mezkur haricinde olan zevatdan olabilirler.

Madde 7

Aza-yı muvazzafanın intihabı: aza-yı cemiyeti teşkil eden üç zevatın tasdiki ve sülûsan-ı aranın muvafakatile intihab icra olunur. Aza-yı fahriye dahi bu suretle intihab olunur.

Madde 8

Yalnız bir defaya mahsus olmak üzere aza-yı muvazzafa Cemiyete duhulünde on guruş ve her sene için, ücret-i seneviye namile bir mecdiye [yirmi kuruş] ita edecektir. İki sene ücretini vermeyen zevat meclis azalığından müstafi addedilir.

Madde 9

Meclisin resmîyeti hükümetin tasdikine iktiran edib, reis yedinde ‘Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti’ namile bir mühr-i resmîsi mevcuddur.

Madde 10

Bilumum muhaberat Katib-i umumi vasitasile icra edilir.

Madde 11

Tediyat doğrudan doğruya makbus mukabilinde sanduk-kara verilir.

Madde 12

Aza intihabı ya her sene inikad edilecek kongrede ve yahud her ayın ilk salı günü bad’ez-zeval saat birde içtimai hengamında diğer azadan rey alınır. Azadan la-akal için tasdikile olması şartdır. Şimdilik mahall-i içtima vilayet Merkez [Gureba] Hastahanesidir.

Madde 13

Hüdavendigar Etibba Cemiyetinin şimdilik Hastahane dahilinde bir kütüphanesi dahi mevcut olacağı cihetle, işbu kütüphanede mevcut olacak kitapların etibba ve haricden zevat tarafından itasına cehd ve gayret ve ibzal-i atıfet temenni olunur.

Madde 14

Her içtimada Reis bulunmadığı vakit Reis-i sani, o da bulunmadığı takdirde azadan en müsinnе riyaset eder. Sabık içtima mukarreratı Katib-i umumi tarafından bad'el-kıraat azanın nazar-ı tasvibine arz olunduktan sonra ziri bilumum aza tarafından imza edilir.

Madde 15

Bilumum evrak, resmi mazbata ve defteri katib-i umumi tutduğu gibi, muhaberat dahi katib-i umumi vasıtasile cereyan eder.

Madde 16.

Aza-yı fahriye meclisin senede bir defa inikad edecek kongresinde hazır bulunabilir.

Derneğin kuruluş toplantısının sonunda 'aza-yı fahriye' adayları üzerine bir görüşme açılmış; tutanak hazırlanarak imzalanmış ve derneğin mühürüyle onaylanmıştır. Bundan sonra, 'grub şeklinde fotoğraf çıkarılmak için cemiyet tatil edilmiş ve Hilal Fotografhanesi (Bursa) sahibi Manukyan Efendi tarafından fotoğraflar ahz olunmuştur'.

Hüdavendigar Vilayeti Etibba Cemiyeti, kuruluşunu tamamlamış olmasına karşın, Birinci Dünya Savaşının etkisiyle Osmanlı toplum yapısının hızla çözülüşü, sağlık kurumlarının ve Tıbbiyenin öncelikleri, derneğin çalışmasına olanak bırakmamıştır. Hüdavendigar Etibba Cemiyeti (1914) döneminin sağlık dallarındaki yerel yapılanmasını yansıtan, kısa ömürlü bir meslek kuruluşu olmuştur.

Hüdavendigar Medical Society Statute and By-laws (Bursa, 1914)

A medical society for the province of Bursa (Hüdavendigar), Turkey, was founded in the December of 1914. The initiative to establish a society came from Dr. Emin Erkul Seyitoğlu, the local health authority. The Society was open to the membership of veterinarians, chemists and pharmacists together with physicians and surgeons practicing in the Hüdavendigar Vilayet.

Prof.Raşit Tahsin Tuğsavul, director of the psychiatry clinic at the Istanbul University, was chosen as the founding president of the Society, and the majority of the members were from the Central Gureba Hospital in Bursa, where the regular meetings were to be held. The statute and by-laws of the Hüdavendigar Medical Society details various functions, placing particular emphasis on a library to be formed within the Bursa Gureba Hospital. However, the Medical Society of Bursa could not convene under the constraints of the First World War.

Key words: Hüdavendigar, Bursa, Turkey, Medical Society, Raşit Tahsin Tuğsavul, Emin Erkul Seyitoğlu, First World War.

Hüdavendigar Etibba Cemiyeti Nizamnamesi ve Talimatnamesi (Bursa, 1914)

Bursa'da 1914 yılının Aralık ayında, Sıhhiye Müdürü Dr. Emin Bey'in (Erkul Seyitoğlu) öncülüğünde bir Hüdavendigar vilayeti tabipleri derneği kurulmuştur. Derneğin kurucu başkanlığına Darülfunun Tıp Fakültesi'nin psikiyatri kliniğinin başkanı Dr. Raşit Tahsin Bey (Tuğsavul) getirilmiştir. Dernek, Etibba Cemiyeti olarak nitelenmekle, veteriner hekim, kimyager ve eczacılara açıktır. Üyelerinin büyük kısmı Bursa Gureba Hastanesi'nin hekimlerinden oluşan derneğin, bir tüzüğü hazırlanarak kuruluşu tamamlanmıştır. Bu tüzüğe göre, Gureba Hastanesi'nde oluşturulacak bir kitaplık Hüdavendigar Etibba Cemiyeti'nin etkinlik merkezi olacak ve dernek toplantıları hastanede yapılacaktır. Derneğin tüzüğünde, amacı ve çalışma biçimi tanımlanmıştır. Ancak Dernek, Birinci Dünya Savaşı koşullarında çalışmalarını sürdürmemiştir.

Anahtar sözcükler: Hüdavendigar, Bursa, Türkiye, Tabibler Derneği, Raşit Tahsin Tuğsavul, Emin Erkul Seyitoğlu, Birinci Dünya Savaşı.